

- на безпека : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 23–24 квіт. 2010 р. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2010. – С. 61–63.
4. Березін О. В. Забезпечення конкурентних переваг підприємств споживчої кооперації України / О. В. Березін. // Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві : зб. матеріалів Дванадцятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 25–26 лют. 2010 р., м. Київ. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. – С. 536–540.

УДК 332.12(477)

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Л. В. Головка, кандидат економічних наук

Нерівномірність реалізації ресурсного потенціалу економічного розвитку відображено у концентрації економічної діяльності та економічних потоків у межах певних регіонів, що зумовлює поглиблення міжрегіональної соціально-економічної асиметрії. Для модернізації формування соціально-трудових відносин актуальним є виділення ключових детермінантів і здатності до економічної реалізації власних ідей населення регіону, а також факторів підвищення міжнародної конкурентоспроможності (креативний потенціал, ефективність регіональних інноваційних систем, кластеризація регіональних економік, наявність потужних урбаністичних центрів, інтегрованість у глобальну інноваційно-виробничу мережу, інвестиційна привабливість та обсяги залучених венчурних інвестицій, рівень розвитку регіональної інформаційно-комунікаційної інфраструктури).

Багатоаспектність вирішення питань формування соціально-трудових відносин привертає увагу таких відомих українських вчених, як С. І. Бандура, Д. П. Богиня, О. А. Грішнова, Т. А. Заяць, А. М. Колот, В. І. Куценко, Е. М. Лібанова, І. С. Лісогор, О. В. Макарова, В. М. Новиков, В. В. Онікієнко, М. В. Семикіна та ін. Актуальними і недостатньо розробленими залишаються проблеми модернізації соціально-трудових відносин у контексті регіональної диспропорції соціально-економічного розвитку.

Мета дослідження полягає у визначенні сучасних тенденцій формування соціально-трудових відносин залежно від їх основних детермінантів розвитку й обґрунтування напрямів модернізації у контексті подолання регіональних диспропорцій.

Для впровадження процесів модернізації соціально-трудових відносин, яка була б адекватна інноваційно-синергетичному циклу розвитку суспільства, необхідні обґрунтовані модифікаційні підходи, щодо визначення поведінки суб'єктів господарювання, елементів формування нового типу відносин, які повинні забезпечити дієвість механізму високоефективної праці.

Надмірна економічна та соціальна поляризація українського суспільства посилюється конфліктністю соціально-трудових відносин, погіршується соціальною структурою суспільства [1].

Економічній динаміці України притаманний обернений зв'язок між рівнем зростання валового регіонального продукту (ВРП) і кількістю регіонів, які мають вище за середнє в Україні значення обсягу ВРП у розрахунку на одну особу. За 2009 р. п'ять областей України (Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Харківська та м. Київ) концентрували понад 50,0 % ВРП усієї держави та 53,0 % (в тому числі Луганська і Львівська обл.) доходів населення (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень розвитку економіки [2, с. 46–47]

Область, місто	Валовий регіональний продукт				Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу				Основні фонди					
	млн грн		темп приросту, %		млн грн		темп приросту, %		млн грн		темпи приросту, %			
	2007	2008	2009	2009	2007	2008	2009	2009	2007	2008	2009	2008	2009	
Україна	720731	948056	913345	31,54	-3,66	15496	19832	32,26	-3,23	2047364	3149627	3903714	53,84	23,94
АРК	20874	27365	27396	31,10	0,11	10574	13933	31,44	0,25	76953	107549	136268	39,76	26,70
Вінницька	15381	20094	20104	30,64	0,05	9159	12145	31,68	0,70	42704	86179	98021	101,81	13,74
Волинська	10072	12784	12225	26,93	-4,37	9711	12340	11796	-4,41	25329	30796	34569	21,58	12,25
Дніпропетровська	71173	104687	93331	47,09	-10,85	20868	30918	27737	48,16	194092	263677	341076	35,85	29,35
Донецька	92093	117646	103739	27,75	-11,82	20197	26028	23137	28,87	225947	301171	430793	33,29	43,04
Житомирська	11127	15008	14731	34,88	-1,85	8485	11545	11419	36,06	31586	40793	44715	29,15	9,61
Закарпатська	10508	13208	12542	25,69	-5,04	8452	10626	10081	25,72	28157	38069	50544	35,20	32,77
Запорізька	33158	42445	37446	28,01	-11,78	18022	23232	20614	28,91	115057	136124	154835	18,31	13,75
Івано-Франківська	13916	17883	17241	28,51	-3,59	10055	12940	12485	28,69	35338	41910	50434	18,60	20,34
Київська	26221	35687	37548	36,10	5,21	15033	20593	21769	36,99	74906	97550	111959	30,23	14,77
Кіровоградська	9989	13961	13389	39,76	-4,10	9546	13515	13096	41,58	35533	48782	82085	37,29	68,27
Луганська	32280	42985	38451	33,16	-10,55	13628	18338	16562	34,56	84441	99572	113452	17,92	13,94
Львівська	27987	35534	35955	26,97	1,18	10915	13902	14093	27,37	82009	102942	152120	25,53	47,77
Миколаївська	14767	19410	20336	31,44	4,77	12227	16175	17050	32,29	62257	68060	93411	9,32	37,25
Одеська	33116	46994	48647	41,91	3,52	13827	19638	20341	42,03	96492	123955	151666	28,46	22,36
Полтавська	28355	34118	33629	20,32	-1,43	18500	22476	22337	21,49	94180	122086	144432	29,63	18,30
Рівненська	11180	14074	13469	25,89	-4,30	9695	12217	11699	26,01	40277	45643	49826	13,32	9,16
Сумська	12341	16210	16060	31,35	-0,93	10249	13622	13631	32,91	35680	45541	49337	27,64	8,34
Тернопільська	8276	10618	11173	28,30	5,23	7510	9688	10240	29,00	20111	24608	26809	22,36	8,94
Харківська	43868	59389	58923	35,38	-0,78	15645	21294	21228	36,11	181148	379942	399665	109,74	5,19
Херсонська	9034	13174	13436	45,83	1,99	8122	11944	12256	47,06	29851	42452	49369	42,21	16,29
Хмельницька	12339	16061	15758	30,16	-1,89	9100	11932	11780	31,12	40057	53078	56896	32,51	7,19
Черкаська	13656	19101	18707	39,87	-2,06	10331	14581	14393	41,14	49785	57227	62838	14,95	9,80
Чернівецька	6672	8833	8484	32,39	-3,95	7369	9771	9383	32,60	18931	22190	29696	17,22	33,83
Чернігівська	11532	14918	14636	29,36	-1,89	10081	13213	13121	31,07	35065	44147	53025	25,90	20,11
м. Київ	135900	169564	169537	24,77	-0,02	49795	61592	61088	23,69	281164	713320	921296	153,70	29,16
м. Севастополь	4916	6305	6452	28,25	2,33	12961	16592	16966	28,01	10314	12264	14579	18,91	18,88

Аналіз обсягу валової доданої вартості (ВДВ) на одну особу протягом 2005–2009 рр. показав посилення розриву між найбільш і найменш розвинутими регіонами України. Зокрема, у 2009 р. цей розрив сягнув 6,43 рази. При цьому існує асиметричний розподіл регіонів: вищим за середньоукраїнський рівень ВДВ на одну особу характеризується лише 7 регіонів, а нижчим – 19. На найвищому рівні м. Київ і старопромислові регіони (які поступово збільшують свій розрив), на іншому – зростаюча кількість відстаючих регіонів (у яких ВДВ на одну особу менше ніж 75 % середнього рівня по Україні).

Проявом асиметричності є щорічне зростання відриву фінансового центру України м. Києва від інших міст і регіонів. Так, якщо 2008 р. населення м. Києва отримувало 112097 млн грн доходу, що становить 13,0 % від загального отриманого доходу в країні, то 2009 р населення Києва отримало 122516 млн грн доходу, що становить 13,69 % доходу країни (за попередніми даними 2010 р. отримало 145798 млн грн, або 13,24 %).

Гіпертрофоване зростання заробітної плати сприяло підвищенню доходів населення (табл. 2), однак обумовлює деформацію пропорцій ВРП і обмежує можливості подальшого економічного розвитку. При цьому загальний рівень доходів в Україні залишається низьким. Глибока міжрегіональна диференціація доходів населення України пояснюється різкими відмінностями в розмірах середньої заробітної плати та пенсій в індустріальних і сільськогосподарських областях. Грошові доходи населення в західних регіонах значно нижчі, ніж у середньому по Україні. Це пов'язано з тим, що в західних регіонах більша частина населення зайнята у сільському господарстві. У вигідному становищі перебувають території, промислову спеціалізацію яких визначають галузі експортної спрямованості. Депресивними залишаються регіони у яких або низька частка промислового сектора в цілому, або домінуючі галузі перебувають у критичному становищі, що пов'язано з низькою конкурентоспроможністю їх продукції.

Таблиця 2

Міжрегіональні диспропорції показників соціально-трудового потенціалу, 2005–2010 рр. [4, 5]

Область, місто	Показники					
	територіальне зосередження населення, %		оплата праці відносно середнього рівня в Україні, %		питома вага заборгованості з оплати праці в загальних обсягах, %	
	2005	2010	2005	2010	2005	2010
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
АР Крим	4,2	4,3	90,6	88,9	4,7	5,8
Вінницька	3,6	3,6	74,1	79,6	5,3	1,5
Волинська	2,2	2,2	73,3	75,6	0,8	1,1
Дніпропетровська	7,4	7,3	113,3	105,8	6,8	1,9
Донецька	9,9	9,7	119,4	113,8	23,7	19,2
Житомирська	2,8	2,8	74,7	79,7	3,5	2,1
Закарпатська	2,6	2,7	82,5	82,4	0,2	1,1
Запорізька	4,0	3,9	106,7	97,7	3,3	4,3
Івано-Франківська	2,9	3,0	89,1	86,1	0,7	0,7
Київська	3,8	3,7	100,6	102,5	3,1	2,0
Кіровоградська	2,3	2,2	77,4	81,1	3,0	4,9
Луганська	5,2	5,0	99,9	101,4	8,8	9,0
Львівська	5,5	5,5	88,5	86,7	3,9	5,3
Миколаївська	2,6	2,6	92,3	94,8	2,0	4,7
Одеська	5,1	5,2	95,3	91,4	3,5	2,2
Полтавська	3,3	3,3	94,0	93,9	2,5	2,2

Продовж. табл. 2

Область, місто	Показники					
	Територіальне зосередження населення, %		Оплата праці відносно середнього рівня в Україні, %		Питома вага заборгованості з оплати праці в загальних обсягах, %	
	2005	2010	2005	2010	2005	2010
Рівненська	2,4	2,5	85,0	87,5	1,0	0,7
Сумська	2,6	2,6	82,3	83,3	3,6	3,7
Тернопільська	2,4	2,4	68,6	74,1	2,9	0,7
Харківська	6,0	6,0	94,2	92,0	3,2	10,5
Херсонська	2,4	2,4	77,5	77,4	2,2	1,4
Хмельницька	2,9	2,9	72,5	79,8	5,3	1,5
Черкаська	2,9	2,8	79,7	82,0	2,8	1,6
Чернівецька	1,9	1,9	77,0	79,1	0,6	0,3
Чернігівська	2,5	2,4	74,7	76,4	1,5	1,8
м. Київ	5,6	6,0	163,0	153,2	0,7	9,4
м. Севастополь	0,8	0,8	99,6	96,8	0,4	0,7

У структурі попиту на робочу силу на початку 2011 р. із зазначеної кількості вакансій 46,4 % передбачалося для робітників, 38,8 % – для службовців, решта – для осіб, які не мають професії [3]. Однак зростання міжрегіональної диференціації зареєстрованого безробіття, як негативного явища соціально-трудоких відносин, зумовлює невідповідність попиту на робочу силу її пропозиції у професійно-кваліфікаційному і територіальному розрізі. У січні поточного року найвищий рівень зареєстрованого безробіття спостерігався у Полтавській області (4,1 %), а найнижчий – у м. Києві (0,4 %).

Відновлення економіки після кризи і зростання доходів населення стимулюють зростання імпорту, нестабільною є кон'юнктура для українського експорту, що зумовлює зниження темпів розвитку національного виробництва.

В умовах посилення міжрегіональної асиметрії та розширення депресивності відсталих і бідних територій, що зумовлена концентрацією фінансових і економічних ресурсів країни в межах кількох регіонів України, складно здійснювати прискорену модернізацію. Регіональний розвиток у сучасних умовах являє собою результат суперечливої взаємодії глобалізації та регіоналізації, поєднання глобальних і локальних процесів розвитку світового господарства.

У цьому контексті нова соціальна політика має залучати в економічну практику нові соціально-економічні важелі на засадах консолідації зусиль зацікавлених сторін у отриманні позитивних результатів: підвищення рівня соціальної та промислової стабільності через створення потенціалу для вирішення важливих економічних і соціальних питань завдяки використанню соціального діалогу; створення адекватного, конкурентного середовища, відповідних інституціональних форм, законодавчого забезпечення соціально-економічної модернізації; підвищення рівня та покращення якості життя населення; модернізація робочого місця та вдосконалення системи безпеки працюючих; підвищення адресності допомоги малозахисним верствам населення, особливо в депресивних регіонах; скерованість внутрішніх інвестицій на реалізацію соціальних проектів у рамках програми розвитку магазинів «крокової доступності», що дозволить створити нові робочі місця і забезпечить населення доступною продукцією; створення відповідних консультативних структур (регіональних довірчих центрів) щодо захисту малого підприємництва; розвиток невиробничої сфери в гірських районах участь колективу у прийнятті рішень.

Реалізація цих завдань потребує їх чіткого розподілу між владними установами. Водночас вагому роль у модернізації соціально-трудоких відносин відіграє регіональна са-

моорганізація. Перспективним є створення і реалізація територіальних програм зайнятості населення.

Для модернізації соціально-трудових відносин необхідне генерування і використання інноваційно-технічного потенціалу і людського капіталу, позиціонування регіону на нових ринках, використання природно-ресурсного потенціалу для побудови нової моделі соціально-економічного розвитку ендегенного характеру, що направлена на підвищення ефективності промислового виробництва через визначення пріоритетних видів економічної діяльності. Пріоритетами регіонального розвитку має бути рекреаційний комплекс, сфера обслуговування, інфраструктура, охорона навколишнього середовища; збереження і відновлення історико-культурної спадщини.

Створення необхідних умов розвитку цих галузей і сфер людської діяльності забезпечить піднесення загального соціально-економічного рівня, який повинен визначатися не тільки загальнодержавними інтересами, а й зумовлюватися потребами й інтересами самого регіону.

Отже, Консолідація зусиль з боку владних структур з метою прискорення модернізації соціально-трудових відносин сприятиме роз-

робці та реалізації різноманітних підходів залежно від рівня соціально-економічного розвитку та пріоритетів відповідного регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заяць Т. А. Модернізація соціально-трудових відносин у цілях нарощування соціального капіталу [Електронний ресурс] / Т. А. Заяць. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/ekonomika/2011_16/38.pdf. – Назва з екрана.
2. Україна у цифрах у 2010 році / [за ред. О. Г. Осауленка]. – Державний комітет статистики України. – К. : Держаналітінформ, 2011. – 252 с.
3. В Україні збільшився попит на робочу силу [Електронний ресурс] : за матеріалами порталу ubr.ua. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/kha/control/uk/publish/article.jsessionid=C273FF480B2056275B0690A0D2DAC2DB?art_id=20763&cat_id=1195099. – Назва з екрана.
4. Економічна активність населення України 2009 : стат. зб. // Державний комітет статистики України. – 2010. – № 09/2-23/167 (від 20.07.2010).
5. Держкомстат України : дані від 29.04.2011 р. № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.

УДК 321.456

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Л. М. Чепурда, кандидат економічних наук

Розвиток соціальної сфери, зростання обсягу послуг є необхідною передумовою практичної реалізації мети держави з соціально-орієнтованою економікою до зростання життєвого рівня населення.

Ринок послуг формується як в Україні загалом, так і в регіонах. Постійно відбувається його наповнення, розширюється асортимент. Разом із тим, потребує поліпшення територіальна організація та якість вироблених і ре-

лізованих послуг. У цьому контексті однією з гострих проблем залишається підвищення якості послуг, з урахуванням попиту на них так званої «модерної» групи суспільства, урбанізації молоді, орієнтованої на високий рівень послуг і широкий їх асортимент; зниження цін на них, удосконалення систем планування виробництва та споживання послуг. Перспективи розвитку послуг пов'язані з можливостями інституціонального забезпечення нових,